

TƯ TƯỞNG CỦA NHO GIA VỀ TRÁCH NHIỆM CHÍNH TRỊ VÀ SỰ VẬN DỤNG ĐỂ ỨNG PHÓ VỚI BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

PGS. TS. PHẠM THỊ KIÊN *

TÓM TẮT

Bài viết phân tích trách nhiệm chính trị trong tư tưởng triết học của Nho gia và vai trò của nó trong ứng phó với biến đổi khí hậu tại Việt Nam hiện nay. Nghiên cứu làm rõ trách nhiệm chính trị, được đề cập bởi các triết gia Nho gia từ Khổng Tử, Mạnh Tử đến Đồng Trọng Thư, nhấn mạnh rằng các nhà lãnh đạo phải hành động với tính chính danh, sự nhân nghĩa và trách nhiệm cao, đặc biệt mỗi khi xã hội lâm vào khủng hoảng. Điều này không chỉ là một đức tính đạo đức mà còn là nguyên tắc lãnh đạo thiết yếu giúp duy trì sự ổn định và phát triển của xã hội. Trong bối cảnh Việt Nam hiện nay, trách nhiệm chính trị cần được phát huy nhằm đổi mới hành chính, nâng cao hiệu quả quản trị công và tăng cường minh bạch, và nói riêng trong ứng phó với biến đổi khí hậu. Bài viết này tập trung làm rõ tư tưởng của Nho gia về trách nhiệm chính trị trong việc đưa ra các quyết sách ứng phó với biến đổi khí hậu ở Việt Nam hiện nay đảm bảo xây dựng một hệ thống quản trị ứng phó hiệu quả với những dị thường thời tiết - khí hậu.

Từ khóa: nho gia, trách nhiệm chính trị, quản trị công.

Nhận bài: 12/12/24; đưa vào quy trình biên tập 12/12/2024; duyệt đăng 25/3/2025.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Tư tưởng Nho gia, với trọng tâm là đạo đức và trách nhiệm của nhà cầm quyền, đã có ảnh hưởng sâu rộng đến nhiều nền văn hóa chính trị, đặc biệt là tại các quốc gia như Trung Quốc, Hàn Quốc, Nhật Bản và Việt Nam. Nho gia xây dựng một hệ thống giá trị chuẩn mực, trong đó khái niệm trách nhiệm chính trị đóng vai trò trung tâm. Theo Nho gia, trách nhiệm chính trị không chỉ là một yêu cầu về đạo đức đối với nhà cầm quyền mà còn là một đòi hỏi thiết yếu để đảm bảo sự ổn định và phát triển bền vững của xã hội. Nhà cầm quyền phải có trách nhiệm với nhân dân, đặt lợi ích của dân lên hàng đầu và hành xử theo nguyên tắc nhân nghĩa để duy trì lòng tin và sự ủng hộ của người dân. Trong bối cảnh thế giới hiện đại, khi các quốc gia phải đối mặt với nhiều thách thức như

thiên tai, biến đổi khí hậu, khủng hoảng kinh tế và bất ổn xã hội, việc nghiên cứu và áp dụng tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị trở nên vô cùng thiết thực. Tư tưởng này nhấn mạnh rằng, nhà cầm quyền không chỉ chịu trách nhiệm về các quyết định chính trị mà còn phải có khả năng đối phó với những yếu tố ngoại cảnh ngoài tầm kiểm soát, như thiên tai, để bảo vệ và đảm bảo sự thịnh vượng cho người dân. Việt Nam cũng đang xây dựng một nhà nước đề cao chức năng của chính quyền trong việc xây dựng một xã hội bền vững. Trong việc này, các giá trị cốt lõi của Nho gia, như trách nhiệm chính trị và tinh thần nhân nghĩa, có thể đóng vai trò định hướng xây dựng các chính sách quốc gia, bồi dưỡng năng lực của cán bộ trong tổ chức lực lượng ứng phó với

thiên tai bảo vệ người dân, bảo vệ môi trường, và phát triển kinh tế - xã hội thật bền vững. Nhà nước cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam đặt ra yêu cầu đối với người cán bộ lãnh đạo là phải có trách nhiệm với nhân dân. Do đó, nghiên cứu tư tưởng của Nho gia về trách nhiệm chính trị mang ý nghĩa lịch sử và chính trị quan trọng trong việc định hướng chiến lược phát triển quốc gia. Đồng thời, các nhà lãnh đạo Việt Nam nên dựa trên các nguyên tắc đạo đức, trách nhiệm để quản lý xã hội phát triển bền vững trong bối cảnh thiên nhiên hiện nay có nhiều biến đổi.

2. TƯ TƯỞNG NHO GIA VỀ TRÁCH NHIỆM CHÍNH TRỊ CỦA NHÀ CẦM QUYỀN

2.1 Khổng Tử bàn về trách nhiệm chính trị với nhân dân

Khổng Tử (551 - 479 TCN) là người sáng lập ra hệ tư tưởng Nho gia, trong đó ông đã đề ra những nguyên tắc cơ bản về trách nhiệm của nhà cầm quyền đối với nhân dân. Theo Khổng Tử, chính quyền không chỉ đơn thuần điều hành và kiểm soát xã hội bằng pháp luật, mà trước hết chính quyền phải được xây dựng dựa trên nền tảng đạo đức của người cầm quyền. Ông đưa ra khái niệm “Vương đạo” (王道) để chỉ cách thức lãnh đạo lý tưởng của các vị vua thánh nhân, những người không chỉ đạt tới sự hoàn hảo về đạo đức mà còn phải có khả năng lãnh đạo công bằng và nhân ái [8, tr. 67-73].

Theo Khổng Tử, nhà cầm quyền cần có đức nhân (仁), biểu hiện qua sự quan tâm sâu sắc và toàn diện đến người dân. Điều này không chỉ là một yêu cầu cá nhân đối với đạo đức của nhà lãnh đạo mà còn là cơ sở để tạo dựng một chính quyền nhân nghĩa. Nhà cầm quyền phải không ngừng tu dưỡng bản thân, hoàn thiện nhân cách và đảm bảo rằng mọi hành động của mình đều hướng đến lợi ích của nhân dân. Khổng Tử đã từng nói: “Chính giả, chính dã” (為政以德), nghĩa là làm chính trị thì phải lấy đức làm gốc, coi đức hạnh là nguyên tắc cao nhất để cai trị [1, tr. 150-155].

Một trong những khái niệm cốt lõi của Khổng Tử là khái niệm “thiên mệnh” (天). Theo ông, nhà cầm quyền được Trời giao trọng trách, và mệnh trời (thiên mệnh) sẽ rời bỏ nhà cầm quyền nếu người đó không còn đủ đức lãnh đạo. Điều này đặt ra một yêu cầu quan trọng đối với nhà lãnh đạo, là họ phải luôn hành xử đúng đắn, không chỉ để đảm bảo sự tồn tại của chính quyền, mà còn để bảo vệ lợi ích của toàn thể xã hội. Đồng thời, Khổng Tử nhấn mạnh đến mối liên hệ chặt chẽ giữa nhà cầm quyền và người dân. Theo ông, nhà cầm quyền phải coi dân như con cái của mình, phải luôn lo lắng và chăm sóc họ, đảm bảo cuộc sống an lành và hạnh phúc; ông cũng cho rằng, chỉ khi nhà cầm quyền đối xử nhân từ và công bằng, thì người dân mới có thể tin tưởng và tuân theo chính quyền [3, tr. 78-82].

Quản lý xã hội theo thiên mệnh không có nghĩa là thụ động phó mặc, mà là nhận thức rõ quy luật tự nhiên và vận hành xã hội theo nguyên tắc hài hòa. Bậc quân tử phải hiểu rằng “Thiên mệnh bất khả vi, nhân sinh ưng thuận tự nhiên” (Không biết mệnh trời thì không thể làm quân) [3, tr. 306]. Vì thế, không thể cưỡng ép mệnh trời, nên việc trị quốc cần thuận theo quy luật khách quan, không đi ngược đạo lý và bản chất con người. Khi quản lý hòa hợp với thiên nhiên và dựa trên sự thích ứng với môi trường, vận động linh hoạt theo hoàn cảnh kinh tế, chính trị, xã hội, thì nhân sinh mới an lạc. Hơn nữa, tư tưởng “thiên thời, địa lợi, nhân hòa” nhấn mạnh ba yếu tố cốt lõi: thời cơ, điều kiện và sự đồng thuận của nhân dân. Khi chính sách phù hợp với thiên thời (thế cuộc, xu hướng phát triển), tận dụng tốt địa lợi (nguồn lực tự nhiên), và quan trọng nhất là đạt được lòng dân, thì xã hội sẽ ổn định, phồn vinh. Do đó, quản lý theo thiên mệnh không phải là mê tín hay bảo thủ, mà là sự vận dụng trí tuệ để hài hòa con người với tự nhiên, từ đó đạt đến sự bền vững và phát triển của xã hội.

2.2 Mạnh Tử và sự phát triển tư tưởng về trách nhiệm chính trị

Mạnh Tử (372 - 289 TCN), - một học trò gián tiếp của Khổng Tử - tiếp nối con đường của Khổng Tử, đã phát triển xa hơn lý thuyết về trách nhiệm chính trị. Ông không chỉ nhấn mạnh đức tính của nhà cầm quyền mà còn đưa ra khái niệm về chính quyền nhân nghĩa và vai trò của trách nhiệm chính trị trong việc duy trì sự ổn định xã hội. Mạnh Tử phát triển khái niệm “nhân nghĩa” (仁義) trong lãnh đạo, khi cho rằng, một nhà cầm quyền nhân từ phải đặt lợi ích của nhân dân lên hàng đầu [5, tr. 112-118]. Bằng cách đó, Mạnh Tử đã đề cao vị thế của nhân dân và trách nhiệm của nhà cầm quyền đối với dân chúng. Ông cho rằng, để được lòng dân, nhà cầm quyền cần phải biết lo cho dân, đáp ứng nhu cầu của dân, không để dân ai oán, mà phải làm sao để dân ái mộ, ủng hộ. Mạnh Tử nhấn mạnh rằng, trong chính trị, muốn thu phục thiên hạ và lòng dân, nhà cầm quyền phải thi hành nền chính trị nhân nghĩa, coi trọng dân. Ông cũng cho rằng, trong việc trị nước, nhà cầm quyền phải hòa mình vào cuộc sống của dân để thấu hiểu nỗi khổ và đồng cảm với họ, không nên chỉ biết hưởng thụ xa hoa mà để cho dân chúng đói khổ [2, tr.83-90].

Một trong những điểm nổi bật trong tư tưởng của Mạnh Tử là quan điểm về “thiên mệnh” để nhấn mạnh trách nhiệm của nhà cầm quyền đối với nhân dân. Ông cho rằng, trời ban cho mỗi nhà cầm quyền một sứ mệnh (thiên mệnh), và họ sẽ mất đi thiên mệnh nếu không hoàn thành trách nhiệm đối với dân chúng. Mạnh Tử nhấn mạnh rằng, nhà cầm quyền phải thi hành chính sách nhân nghĩa, coi trọng vị trí của dân, luôn tâm niệm “dân vi quý, xã tắc thứ chi, quân vi khinh” (dân là quý nhất, sau đó đến xã tắc, còn vua có thể xem nhẹ). Ông cũng cho rằng, nếu vua không ra vua, không thực hiện đúng trách nhiệm, thì phải loại bỏ, thậm chí chỉ đáng gọi một cách khinh bỉ là “thằng”. Do đó, Mạnh Tử kêu gọi các nhà lãnh đạo không ngừng nâng cao năng lực và trách nhiệm của mình, đặc biệt trong

những thời điểm khó khăn [5, tr. 112-118]. Khái niệm về thiên mệnh không chỉ đơn thuần là một quy tắc đạo đức mà còn là một cơ sở chính trị để duy trì tính chính đáng của quyền lực.

Bên cạnh đó, Mạnh Tử cũng đề xuất rằng, một chính quyền tốt không chỉ dựa trên sự lãnh đạo của một cá nhân mà còn phụ thuộc vào sự cộng tác của các vị quan có đức. Ông cho rằng, các vị quan phải có trách nhiệm cố vấn cho nhà cầm quyền và đảm bảo chính quyền luôn hoạt động vì lợi ích của dân chúng. Quan điểm này thể hiện rõ trong khái niệm “nhân trị”, nơi các nhà cầm quyền phải lãnh đạo bằng sự nhân từ và công bằng, luôn đặt lợi ích của nhân dân lên trên.

Mạnh Tử nhấn mạnh tới quyền lực của người quân tử trong quản lý xã hội là phải dựa trên “nhân chính” (chính trị nhân nghĩa) và hài hòa với thiên nhiên. Ông cho rằng, con người không thể chống lại thiên nhiên mà phải hiểu rõ quy luật của trời đất để thích ứng và khai thác hợp lý. Người quân tử cần tận dụng “Thiên thời, địa lợi, nhân hòa, vạn sự tất thành” [5, tr.16], nghĩa là nắm bắt thời cơ, sử dụng tốt tài nguyên và đoàn kết lòng dân để phát triển xã hội bền vững. Khi ứng phó với thiên nhiên, người quân tử không khai thác cạn kiệt mà biết điều tiết sản xuất, bảo vệ môi trường, duy trì sự cân bằng giữa con người và tự nhiên. Như vậy, quản lý xã hội theo tư tưởng Mạnh Tử không chỉ dựa vào quyền lực mà còn cần đạo đức và trí tuệ để hài hòa với thiên nhiên, hướng đến sự thịnh vượng lâu dài.

2.3 Đổng Trọng Thư và sự cải cách tư tưởng trách nhiệm chính trị trong thời kỳ nhà Hán

Trong thời kỳ nhà Hán, Đổng Trọng Thư (179 - 104 TCN) đã phát triển và hoàn thiện hệ thống tư tưởng Nho gia, đưa ra một lý thuyết toàn diện về trách nhiệm chính trị và chính quyền nhân nghĩa. Kết hợp giữa tư tưởng Nho gia và vũ trụ quan Trung Hoa, ông cho rằng, các hiện tượng thiên nhiên và xã hội đều có mối liên hệ mật thiết với hành vi của nhà cầm quyền. Đổng Trọng Thư đã phát triển học thuyết “thiên nhân

cảm ứng”, ông cho rằng, Trời và Người có mối quan hệ mật thiết, và nhà vua, với tư cách là “thiên tử” (con Trời) chỉ là người được Trời trao quyền cai trị. Ông nhấn mạnh rằng, nhà cầm quyền phải thực hiện đúng danh nghĩa của mình, toàn thiện và hoàn hảo như Trời, để duy trì trật tự xã hội và sự hòa hợp giữa con người và vũ trụ. Đồng Trọng Thư cũng đề cao trách nhiệm của nhà cầm quyền đối với các thảm họa thiên nhiên. Theo ông, các thiên tai không chỉ là hiện tượng tự nhiên mà còn là những dấu hiệu từ trời cảnh báo về sự quản lý kém cỏi của nhà cầm quyền. Nếu nhà cầm quyền không hành động kịp thời để đối phó và khắc phục, họ sẽ mất đi tính chính danh và thiên mệnh sẽ rời bỏ họ. Đồng Trọng Thư đã phát triển lý thuyết về “nhân nghĩa” trong quản lý nhà nước phải luôn hành động vì lợi ích của nhân dân, không được bỏ qua trách nhiệm của mình ngay cả khi đối diện với những khó khăn do thiên tai hoặc biến cố bất ngờ. Quan điểm này của Đồng Trọng Thư không chỉ là yêu cầu đạo đức mà còn là một yêu cầu chính trị cụ thể, yêu cầu nhà cầm quyền phải có hành động thiết thực để bảo vệ và phát triển xã hội [4, tr. 154-162].

3. SỰ VẬN DỤNG TƯ TƯỞNG NHO GIA VỀ TRÁCH NHIỆM CHÍNH TRỊ Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

Trong bối cảnh thế giới hiện đại, khi các quốc gia đang phải đối mặt với nhiều thách thức như thiên tai, khủng hoảng kinh tế, và biến đổi khí hậu ngày càng gia tăng, tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị có thể có ý nghĩa thiết thực giúp các nhà lãnh đạo rèn luyện đạo đức, hoàn thiện kỹ năng lãnh đạo. Nho gia nhấn mạnh rằng, nhà cầm quyền không thể đổ lỗi cho những yếu tố bên ngoài như thiên tai hay các hoàn cảnh khách quan khác làm xảy ra những sự kiện bất lợi. Thay vào đó, nhà cầm quyền phải chịu trách nhiệm toàn diện về sự ổn định, phát triển và thịnh vượng của xã hội, bất kể các điều kiện ngoại cảnh có khó khăn hay không.

Theo Khổng Tử và các nhà tư tưởng Nho gia sau này như Mạnh Tử và Đồng Trọng

Thư, nhà cầm quyền cần phải có đức nhân (仁), thể hiện qua sự quan tâm chân thành và sâu sắc đến lợi ích và phúc lợi của người dân. Họ không chỉ phải tu dưỡng đạo đức bản thân mà còn phải đảm bảo rằng các chính sách mà họ đưa ra luôn hướng đến việc cải thiện đời sống của dân chúng. Trong một xã hội phát triển, Nho gia coi trách nhiệm chính trị là yếu tố cốt lõi giúp duy trì sự ổn định xã hội và sự gắn kết giữa chính quyền và nhân dân. Việc áp dụng những tư tưởng này vào bối cảnh hiện đại, khi các vấn đề toàn cầu như biến đổi khí hậu và thiên tai đang ngày càng phức tạp, cho thấy Nho gia vẫn còn giữ nguyên giá trị. Cụ thể như, khi một quốc gia phải đối mặt với thiên tai như bão lũ, hạn hán hay cháy rừng, chính quyền không thể chỉ quy trách nhiệm cho thiên nhiên. Thay vào đó, nhà cầm quyền phải chủ động đối phó với các biến cố này theo kế hoạch đã được chủ động trù tính trước, xây dựng hạ tầng cơ sở, đưa ra từ sớm những chính sách phòng ngừa nhằm bảo vệ người dân khỏi các hậu quả tồi tệ của thiên tai. Như Mạnh Tử đã chỉ ra, một nhà lãnh đạo tốt không thể trốn tránh trách nhiệm khi thiên nhiên gây bất ổn cho xã hội, mà họ phải nhận thức được vai trò của mình trong việc đảm bảo an sinh xã hội cho dân chúng, bất kể nguyên nhân của khó khăn là gì.

Giá trị của tư tưởng trách nhiệm chính trị của Nho gia là nhà cầm quyền phải không ngừng nỗ lực để cải thiện cuộc sống của người dân, ngay cả khi họ không trực tiếp gây ra những thảm họa. Cụ thể trong trường hợp biến đổi khí hậu, mặc dù chính phủ của một quốc gia có thể không phải là tác nhân chính gây ra vấn đề này, song họ vẫn phải có trách nhiệm triển khai các biện pháp giảm thiểu tác động tiêu cực của thời tiết - khí hậu xấu đối với người dân. Chính phủ phải đưa ra những chính sách nhằm bảo vệ môi trường, cải thiện hệ thống y tế công cộng, và đảm bảo rằng người dân có đủ nguồn lực để ứng phó với các thay đổi khí hậu, từ việc cung cấp nước sạch đến việc đối phó với nhiệt độ tăng cao hay các hiện tượng thời tiết cực đoan khác.

Tư tưởng trách nhiệm chính trị của Nho gia đòi hỏi nhà cầm quyền không chỉ đưa ra các biện pháp ngắn hạn để đối phó với khủng hoảng, mà còn phải lập kế hoạch dài hạn để đảm bảo sự phát triển bền vững mang tính tự giác. Điều này đặc biệt quan trọng trong bối cảnh hiện nay, khi nhiều quốc gia đang phải đối mặt với áp lực từ toàn cầu hóa và các thách thức kinh tế mới nổi. Chính phủ phải vững tin rằng, các chính sách kinh tế của mình không chỉ mang lại lợi ích tạm thời mà còn đảm bảo được sự phát triển lâu dài và bền vững, giúp cải thiện chất lượng sống của người dân và xây dựng một xã hội ổn định hơn. Theo tinh thần của Nho gia, nhà cầm quyền phải có tầm nhìn xa và không ngừng tìm kiếm các giải pháp đổi mới để phục vụ lợi ích của toàn xã hội.

Một chính quyền tốt phải áp dụng nhân trị (仁治) (dùng nhân đức để thu phục người dân), nếu dùng bạo lực cường quyền, dân bất đắc dĩ cũng phải tuân theo nhưng lòng dân không phục. Như vậy, Nho gia quan niệm rất rõ ràng về con người xã hội. Mỗi cá nhân chính là phần tử bất khả phân của xã hội. Cho nên mỗi cá nhân phải có trách nhiệm với xã hội. Rõ ràng, cuộc sống con người đâu phải là trống tuếch vô vị, mà con người luôn phải tự cải tạo mình (tu thân). Chính sự tự cải tạo đó đưa con người đến một giá trị tôn quý siêu việt hơn cầm thú. Và chính sự cải tạo đó là nguồn gốc của văn minh. Nhưng mặt khác, con người phải cải tạo xã hội, bằng cách cải tạo lẫn nhau, sao cho những con người chỉ biết sống bằng bản năng (tiểu nhân) tiến hóa lên con người văn minh (quân tử). Nếu được vậy, thiên hạ thái bình.

Theo quan niệm của Nho gia, con người không chỉ là con người xã hội (tiểu nhân và quân tử) mà còn là con người siêu xuất xã hội. Con người siêu xuất ấy gọi là Thánh Nhân. Thánh Nhân cũng là người như chúng ta, nhưng Thánh Nhân còn vượt lên trên đồng loại, siêu xuất trên xã hội người đời,

và là kẻ siêu quần bạt tụy, Thánh nhân chi ư dân, diệc loại dã. Xuất ư kỳ loại, bạt hồ kỳ tụy [xem 6, tr. 134]. Thánh Nhân là người đạt Đạo, là Trời được nhân cách hóa (tức là đã Phối Thiên 配天 = phối hợp với Trời).

Sự nhấn mạnh bởi Nho gia vai trò của việc rèn luyện và tu dưỡng đạo đức, trách nhiệm chính trị cá nhân, giúp người lãnh đạo ở Việt Nam nhận thức rõ trách nhiệm xã hội và trách nhiệm doanh nghiệp trước người người lao động. Điều này không chỉ góp phần nâng cao giá trị, chất lượng và nhân cách của người lao động Việt Nam mà còn đóng góp vào sự phát triển bền vững của đất nước. Trong bối cảnh thế giới đầy biến động, mở rộng ra, việc giáo dục trách nhiệm chính trị cho công dân trong xã hội, chứ không chỉ cho đội ngũ cán bộ, rõ ràng sẽ giúp nâng cao ý thức chính trị của người dân, và giúp đất nước chủ động đối phó với những thách thức toàn cầu. Đồng thời, việc nhận thức được trách nhiệm chính trị giúp cho các nhà lãnh đạo hiện nay nâng tầm nhìn chiến lược, chủ động chuẩn bị cho những biến cố bất ngờ, đồng thời đảm bảo rằng, mọi chính sách và quyết định đều đặt lợi ích của người dân lên trên. Thay vì chỉ thúc thủ phản ứng bị động trước khủng hoảng, các nhà lãnh đạo cần có kế hoạch dự phòng và biện pháp phòng ngừa hiệu quả, dựa trên tinh thần trách nhiệm cao đối với xã hội và đất nước.

Tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị vẫn mang tính thời đại và có thể áp dụng hiệu quả trong bối cảnh thế giới hiện nay. Với những thách thức phức tạp như thiên tai, biến đổi khí hậu và khủng hoảng kinh tế, việc các nhà lãnh đạo học hỏi từ Nho gia tinh thần trách nhiệm, nhân nghĩa và sự tận tâm với nhân dân có thể giúp xây dựng một xã hội ổn định và thịnh vượng hơn. Các nhà lãnh đạo không chỉ cần có khả năng quản trị tốt mà còn phải có tầm nhìn, luôn hướng đến lợi ích lâu dài của xã hội và đặt phúc lợi của người dân lên hàng đầu trong mọi hoàn cảnh.

4. VẬN DỤNG TƯ TƯỞNG CỦA NHO GIA VỀ TRÁCH NHIỆM CHÍNH TRỊ VÀO ĐỔI MỚI CHÍNH SÁCH VỀ ỨNG PHÓ VỚI BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

Tư tưởng Nho gia đã có ảnh hưởng sâu rộng trong lịch sử phát triển xã hội và hệ thống chính trị của Việt Nam, đặc biệt trong thời kỳ phong kiến. Những giá trị cốt lõi của Nho gia như nhân nghĩa, đạo đức và trách nhiệm chính trị của nhà cầm quyền đã định hình sắc nét cách quản lý nhà nước, mối quan hệ giữa chính quyền và nhân dân. Mặc dù Việt Nam ngày nay đã chuyển sang hệ thống chính trị hiện đại và đã trải qua nhiều đổi mới, song nhiều nguyên tắc của Nho gia vẫn còn giá trị trong việc xây dựng một xã hội công bằng, văn minh, và phát triển bền vững.

Trong bối cảnh hiện đại, Việt Nam đang phải đối mặt với những thách thức lớn từ biến đổi khí hậu, thiên tai, và các vấn đề xã hội phức tạp như khoảng cách giàu nghèo, đô thị hóa nhanh chóng và các thách thức về an sinh xã hội, việc áp dụng tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị có thể giúp định hình các chính sách quản lý nhà nước và phát triển bền vững. Một trong những nguyên tắc quan trọng của Nho gia là trách nhiệm toàn diện của nhà cầm quyền đối với sự phát triển và phúc lợi của người dân. Điều này không chỉ đòi hỏi các chính sách phản ứng nhanh chóng và hiệu quả trong ngắn hạn, mà còn yêu cầu tầm nhìn chiến lược dài hạn để đối phó với các thách thức như thiên tai và biến đổi khí hậu.

Việt Nam, với sự tăng cường tham gia vào các sáng kiến quốc tế về chống biến đổi khí hậu và phát triển bền vững, có thể học hỏi nhiều từ tư tưởng Nho gia để đưa ra những giải pháp phù hợp. Chính quyền phải không ngừng nâng cao trách nhiệm trong việc bảo vệ môi trường và chống lại các hậu quả của biến đổi khí hậu, từ việc giảm phát thải carbon đến việc quản lý tài nguyên nước và rừng hiệu quả. Tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị nhấn mạnh rằng, ngay cả khi các vấn đề thiên nhiên có vẻ không phải do chính quyền trực tiếp gây ra, nhà lãnh đạo vẫn phải chịu trách nhiệm trong việc đảm bảo rằng nhân dân không bị

tổn hại và có các biện pháp bảo vệ người dân khỏi những tác động xấu của thiên tai.

Việc đối phó với các thảm họa thiên nhiên không chỉ là nhiệm vụ quản lý trong ngắn hạn, mà còn đòi hỏi một tầm nhìn chiến lược dài hạn. Điều này rất phù hợp với các nguyên tắc Nho gia về quản trị nhân nghĩa và trách nhiệm chính trị. Việt Nam đang ngày càng đối mặt với các thảm họa thiên nhiên lớn như bão lụt, hạn hán, nước biển dâng cao do biến đổi khí hậu, vì vậy việc xây dựng các kế hoạch phòng ngừa và đối phó với thiên tai cần phải trở thành ưu tiên hàng đầu trong chính sách quản lý của chính phủ. Điều này không chỉ giúp bảo vệ tính mạng và tài sản của người dân mà còn giúp duy trì sự ổn định kinh tế và xã hội.

Tư tưởng Nho gia nhấn mạnh rằng, nhà lãnh đạo có trách nhiệm chăm lo cho đời sống của nhân dân, và trách nhiệm này không thể bị bỏ qua hay đổ lỗi cho thiên nhiên. Bên cạnh đó, việc vận dụng tư tưởng Nho gia về trách nhiệm xã hội của mỗi cá nhân đối với cộng đồng và thiên nhiên, đề cao nguyên tắc “Nhân - Lễ - Nghĩa - Trí - Tín” trong quản lý xã hội là cơ sở quan trọng để ứng phó với biến đổi khí hậu nhằm thực hiện trên tinh thần trách nhiệm, sự hài hòa với tự nhiên và đạo lý con người. Muốn vậy, Việt Nam cần:

Thứ nhất, giáo dục ý thức trách nhiệm thông qua hệ thống giáo dục chính quy và đào tạo kỹ năng thích ứng. Các trường học không chỉ giảng dạy kiến thức về khí hậu mà còn phải rèn luyện đạo đức sinh thái giúp học sinh hiểu rằng bảo vệ môi trường là nghĩa vụ đạo đức và trách nhiệm với thế hệ tương lai. Thực hành các hoạt động như trồng cây, tiết kiệm tài nguyên, quản lý rác thải không chỉ là hành động bảo vệ môi trường mà còn thể hiện đức “Nhân” trong tư tưởng Nho giáo.

Thứ hai, xây dựng cộng đồng trách nhiệm thông qua truyền thông và giáo dục đại chúng. Theo nguyên tắc “Lễ” trong Nho giáo, con người cần ứng xử hài hòa với môi trường và xã hội. Chính quyền và tổ chức chính trị - xã hội

cần tổ chức các chiến dịch truyền thông để nâng cao nhận thức cộng đồng về biến đổi khí hậu thông qua nhiều cách thức khác nhau như: hội thảo, tài liệu trực quan và mạng xã hội. Đồng thời, việc đào tạo người dân về cách thích nghi với thiên tai, quản lý tài nguyên hợp lý và giảm thiểu phát thải phải được triển khai một cách đồng bộ, thể hiện tinh thần trách nhiệm tập thể.

Thứ ba, thúc đẩy lối sống bền vững dựa trên đạo đức và nghĩa vụ xã hội. Trong tư tưởng Nho gia, kinh tế và đạo đức không thể tách rời, do đó việc khuyến khích mô hình

kinh tế xanh cần đi kèm với trách nhiệm xã hội. Chính phủ và doanh nghiệp nên có chính sách hỗ trợ sản phẩm thân thiện môi trường, giảm sử dụng năng lượng hóa thạch và phát triển nền kinh tế tuần hoàn. Đồng thời, việc vận động người dân thay đổi thói quen tiêu dùng, giảm phát thải carbon không chỉ là yêu cầu kinh tế mà còn là nghĩa vụ đạo đức đối với xã hội và thiên nhiên. Khi mỗi cá nhân hiểu rằng bảo vệ môi trường là trách nhiệm đạo đức, thì sự thay đổi sẽ trở nên bền vững và lâu dài.

5. KẾT LUẬN

Tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị là một phần quan trọng trong hệ thống triết lý quản lý xã hội, đặc biệt trong bối cảnh hiện đại khi mà các nhà lãnh đạo phải đối mặt với những thách thức phức tạp từ thiên nhiên. Từ Khổng Tử, Mạnh Tử đến Đồng Trọng Thư, Nho gia đã phát triển một hệ thống tư tưởng đạo đức và trách nhiệm chính trị mang tính bền vững, trong đó nhà cầm quyền luôn phải đặt lợi ích của nhân dân lên hàng đầu và phải chịu trách nhiệm toàn diện cho sự phát triển của xã hội. Việc áp dụng tư tưởng Nho gia vào bối cảnh hiện đại tại Việt Nam có thể mang lại nhiều lợi ích cho việc quản lý nhà nước và cải cách giáo dục. Tư tưởng này không chỉ giúp nâng cao trách nhiệm của nhà lãnh đạo mà còn đảm bảo rằng các chính sách quản lý và giáo dục đều hướng tới mục tiêu phát triển toàn diện và bền vững cho đất nước. Việt Nam, với truyền thống Nho gia lâu đời, việc học hỏi các giá trị của tư tưởng Nho gia về trách nhiệm chính trị để xây dựng một chính quyền nhân nghĩa, luôn đặt lợi ích của nhân dân lên hàng đầu và hướng tới sự phát triển bền vững và thịnh vượng trong tương lai.

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Vương Bồi (2008): *Khổng Tử và Tư tưởng Nho gia*, NXB. Thế Giới, Hà Nội. Trang 150-155.
2. Trần Đình Hượu (2001): *Nho gia và Văn hóa Việt Nam*, NXB. Văn Học, TP. Hồ Chí Minh. Trang 83-90
3. Khổng Tử, Biên dịch: Nguyễn Hiến Lê (2002): *Luận Ngữ*, NXB. Văn Học, TP. Hồ Chí Minh. Trang 78-82.
4. Vương Đức Lợi (2005): *Tư tưởng chính trị Nho gia từ Khổng Tử đến Đồng Trọng Thư*, NXB. Chính trị Quốc gia, Hà Nội. Trang 154-162.
5. Mạnh Tử, Dịch và chú giải: Nguyễn Hiến Lễ (2005): *Mạnh Tử: Triết lý và tư tưởng Nho gia*, NXB. Văn Học, TP. Hồ Chí Minh. Trang 112-118.
6. Chu Hy (1998): *Tứ thư tập chú*, Nguyễn Đức Lâm (dịch), Nxb. Văn hóa - Thông tin, Hà Nội. Trang 113.
7. Cao Huy Thuần (1999): *Khổng Tử: Nhà tư tưởng lớn của phương Đông*, NXB. Giáo dục, Hà Nội. Trang 67-73.
8. Lâm Duy Vĩnh (2008): *Nho gia và Chính trị Trung Hoa: Khổng Tử và Mạnh Tử*, NXB. Chính trị Quốc gia Sự Thật, Hà Nội. Trang 67-75.